

ดาวนักษัตรในอาเซียน: ความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม

Zodiac in the ASEAN: The Religious and Cultural Relationship

พระมหายงยุทธ อธิธรรม (พลมนัน)*

บทคัดย่อ

นักษัตร คือกลุ่มดาวฤกษ์ 12 กลุ่ม ซึ่งปรากฏเป็นรูปสัตว์ 12 ชนิด ได้แก่ ชวด (หนู) ฉลู (วัว) ขาล (เสือ)เถาะ (กระต่าย) มะโรง (งูใหญ่) มะเส็ง (งูเล็ก) มะเมีย (ม้า) มะแม (แพะ) วอก (ลิง) ระกา (ไก่) จอ (สุนัข) กุน (หมู) ซึ่งมีมาช้านาน ในภูมิภาคอาเซียนพบว่าให้ความสำคัญเรื่องนักษัตรอย่างยิ่ง บทความนี้จึงมุ่งศึกษาดาวนักษัตรในอาเซียน ในประเด็นความสัมพันธ์ทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมผลวิจัย พบว่ากลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไทย ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม กัมพูชา สิงคโปร์ ได้รับแนวคิดเรื่องนักษัตรมาจากจีน และนักษัตรที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ นักษัตรมะโรง ซึ่งหมายถึง งูใหญ่ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับเรื่องนักษัตรในรูปของการนับรอบปีและความเชื่อในด้านโชคลาง และแนวคิดเรื่องนักษัตรที่คล้ายกันยังแสดงถึงการเป็นคนเชื่อชาติเดียวกันหรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติมาก่อน และเป็นร่องรอยของการติดต่อสัมพันธ์กันที่มีมานาน ก่อนการเข้ามาผสมผสานวัฒนธรรมจากภายนอก

คำสำคัญ: นักษัตร, พระพุทธศาสนา, กลุ่มดาว

Abstract

Zodiac is the stars of 12 groups which appeared as animals of 12 species, including the rat, ox, tiger, rabbit, dragon, snake, horse, goat, monkey, rooster, dog, pig which have existed for a long time in the ASEAN regions. This article aims to study the constellations in the ASEAN in relation to the issue of religion and culture. The results showed that the Buddhist countries like Thailand, Laos, Myanmar, Viet-

* ประธานมูลนิธิสุวรรณโคมคำ, ผู้เชี่ยวชาญด้านโหราวิทยา

nam, Cambodia , Singapore have been gaining the concept of the Chinese Zodiac. Zodiac that is the most influential is the Zodiac of Dragon. Countries where Buddhism is the most important exercise emphasis on the constellations of the year and believe in the superstitions. The concept of a similar constellation of South East Asia has indicated the same race or ties of kinship and traces of interaction with each other for long before the arrival of outside cultures.

Keywords: Zodiac, Buddhism, constellation.

บทนำ

ระบบสุริยจักรวาลและโลกของเรา มีขนาดเล็กพอๆ กับเชื้อไวรัสที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า รวมอยู่ภายในโครงสร้างของ “ระบบดารাজักรทางช้างเผือก” และยังมีดารাজักรอื่นอีกมากมาย รยล้อมอยู่ ซึ่งมีอยู่อย่างเป็นอนันต์ (Woody Prieb, 2004:42) ต่อมา นักดาราศาสตร์ได้ใช้ กล้องโทรทรรศน์อวกาศขนาดใหญ่ส่องออกไปนอกขอบเขตดารাজักรทางช้างเผือก มองเห็นว่า ดารাজักรอยู่ในจักรวาลประมาณ 8 หมื่นล้านดารাজักร จึงเรียกความกว้างใหญ่ไร้ขอบเขตของ จักรวาลใหม่ว่า “เอกภพ” (The Universal)

“ดาว 12 นักษัตร” เป็นกลุ่มดาวฤกษ์จำนวน 12 กลุ่ม แต่ละกลุ่มตั้งอยู่ในระยะทางห่างกัน ประมาณ 1 ปีนักษัตร หรือ 365 วัน 6 ชั่วโมง 9 นาที 9.5 วินาที ด้วยความเร็วของดวงอาทิตย์ที่ โคจรไปรอบศูนย์กลางของดารাজักรทางช้างเผือก กลุ่มดาว 12 นักษัตรแต่ละกลุ่มนั้น มนุษย์ในอดีต จินตนาการมองเห็นเป็นรูปสัตว์ 12 ชนิด คล้ายกับสัตว์ที่มีอยู่ในโลก ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนกับ กลุ่มดาวฤกษ์จำนวน 27 กลุ่ม ที่เรียงรายติดต่อกันไปในจักรราศี

ดาว 12 นักษัตรจะอยู่ในรูปวงกลมของจักรราศี (กลุ่มดาว) ซ้อนทับกัน ซึ่งจะปรากฏ ประจำเดือน ดังนี้

“นักษัตรชวด” เป็นรูปหนู อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีกรกฎ”

“นักษัตรฉลู” เป็นรูปวัว อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีมิถุน”

“นักษัตรชลา” เป็นรูปเสือ อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีพฤษภ”

“นักษัตรเถาะ” เป็นรูปกระต่าย อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีเมษ”

“นักษัตรมะโรง” เป็นรูปพระยานาค อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีมีน”

“นักษัตรมะเส็ง” เป็นรูปงูเล็ก อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีกุมภ์”

“นักษัตรมะเมีย” เป็นรูปม้า อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีเมถุน”

“นักษัตรมะแม” เป็นรูปแพะ อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีธนู”

“นักษัตรวอก” เป็นรูปลิง อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีพิจิก”

“นักษัตรระกา” เป็นรูปไก่ อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีตุลย์”

“นักษัตรจอ” เป็นรูปสุนัข อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีกันย์”

“นักษัตรกุน” เป็นรูปสุกร อยู่ในกลุ่มดาว “ราศีสิงห์”

นักดาราศาสตร์ชาวอินเดียในยุคพระเวทกล่าวถึงดาว 12 นักษัตร ว่าเป็นกลุ่มดาวฤกษ์ที่รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม ซึ่งนักดาราศาสตร์ยุคใหม่เรียกว่า “กระจุกดาวจักร” (Cluster) ตั้งอยู่ห่างไกลกัน แต่อยู่รวมกันเป็น “กระจุกดาวจักรขนาดใหญ่” (Super Cluster) รวมอยู่ในโครงข่ายแห่งหนึ่งของ “ดาราจักรทางช้างเผือก”

ในอดีตนั้น ศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องดวงดาวก็คือมหาวิทยาลัยนาลันทา ภิกษุนักจาริกชาวจีน เช่น หลวงจีนฟาเหียน พระถังซำจั๋ง สมณะอี้จิง ได้เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ “มหาวิทยาลัยนาลันทา” ในประเทศอินเดีย จากบันทึกของสมณะอี้จิง ทำให้ทราบว่ามหาวิทยาลัยนาลันทามีการสอนวิชาดาราศาสตร์ โดยสร้างท้องฟ้าจำลองเหมือนดังโครงการที่แท้จริงของจักรวาลเพื่อให้นักศึกษาค้นคว้าจนสามารถคิดคำนวณการโคจรของดวงดาวได้ถูกต้องแม่นยำ สามารถสร้างปฏิทินทั้งในทางสุริยคติและจันทรคติได้อย่างสมบูรณ์ (ชีว ชู หลุน, 2548)

ต่อมา สมณะอี้จิงได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายสมเด็จพระจักรพรรดิถังไท่จง พระองค์ทรงโปรดให้ยึดถือเป็นปฏิทินของทางราชสำนัก มีหลักฐานว่า สมณะอี้จิง ได้นำความรู้วิชาดาราศาสตร์เกี่ยวกับดาว 12 นักษัตรจากมหาวิทยาลัยนาลันทา ไปเผยแพร่ในประเทศจีนมาตั้งแต่พุทธศักราชที่ 12 ทำให้ชาวจีนมีความรู้เกี่ยวกับดาว 12 นักษัตร นำไปใช้ในการพยากรณ์สืบมาจนถึงทุกวันนี้ (เรื่องตำนานเรื่องราวของดาว 12 นักษัตร, 2558: ออนไลน์)

การแผ่เข้ามาของแนวคิดเรื่องนักษัตรนี้ ยังคงดำเนินไปในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ และการกำหนดวันเวลาในการดำเนินชีวิต รวมทั้งเรื่องราวของโชคชะตา โดยเฉพาะที่ผู้วิจัยจะศึกษานี้คือกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจอย่างมาก

นักษัตร

“นักษัตร” [นัก-สัด] เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า “นฤชตร” หรือไทยใช้ว่า “นักขัต” [นัก-ขัต] มีสองความหมาย คือหมายถึง “กลุ่มดาวฤกษ์” และหมายถึงชื่อของรอบเวลาตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งกำหนด 12 ปี เป็น 1 รอบ เรียกว่า 12 นักษัตร เรียกชื่อเรียงกันไปว่า ชวด ฉลู ขาลเถาะ มะโรง มะเส็ง มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ และ กุน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 570)

ปีนักษัตรต่างๆ จะมีสัตว์ประจำปีตามความหมายของชื่อปีนั้นๆ ขอยกเอาสัตว์ประจำปีนักษัตรของไทย ซึ่งมีดังนี้ ชวด = หนู, ฉลู = วัว, ขาล = เสือ, เถาะ = กระต่าย, มะโรง = งูใหญ่,

มะเส็ง = งูเล็ก, มะเมีย = ม้า, มะแม = แผล, วอก = ลิง, ระกา = ไก่, จอ = หมา, กุน = หมู

อินเดียโบราณมีบันทึกเกี่ยวกับนักษัตรหลายลักษณะ ดังปรากฏในสุตตันตปิฎก (ขุททกนิกาย พุททวงศ์, ฉบับมหาจุฬาฯ, เล่ม 33/ ข้อ 95/ หน้า 579) ดาวนักษัตร (นักษัตร) จัดว่าเป็นกลุ่มดาวฤกษ์ที่มีแสงสว่างในตัวเอง เช่นที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547: 101-104) หากพิจารณาให้ดีจะเห็นถึงธรรมชาติหลายอย่างของกลุ่มดาวเหล่านี้ คือ

1) มีการตั้งชื่อดาวตามลักษณะรูปร่างของดาวดวงนั้นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งที่มีอยู่บนพื้นโลก แต่เมื่อบุคคลอยู่ต่างพื้นที่ย่อมมองเห็นดวงดาวในลักษณะที่ต่างกันออกไป ทำให้กำหนดชื่อหรือบอกรูปร่างของดวงดาวต่างกันได้ด้วย

2) มีการกำหนดดาวตามประโยชน์ที่สัตว์โลกได้รับประโยชน์ที่เวลานี้อาจยึดโยงอยู่กับความเชื่อด้านโหราศาสตร์ หรือไม่ก็เป็นประโยชน์ที่มนุษย์ได้จากการประกอบอาชีพการงาน เพราะอาศัยดวงดาวนั้นๆ (พระมหาญาณมุนี, 2557: 29)

โลกทัศน์เรื่องนักษัตร

แนวคิดเกี่ยวกับนักษัตรมีความเป็นมาอย่างยาวนาน จึงปรากฏแนวคิดต่างๆ มากมาย แต่เมื่อประมวลมา แล้วจัดสรร จะพบว่าโดยรวมนั้นมี 3 แนวคิด ซึ่งเป็นกระแสหลัก คือ กลุ่มเทวนิยม (Theism) ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าสร้างกลุ่มดาวนักษัตรไว้ให้แก่มนุษย์เพื่อเป็นเครื่องนำทาง รวมทั้งมีชะตาชีวิตภายใต้อิทธิพลของดาวนั้นๆ ด้วย ต่อมาคือ กลุ่มอเทวนิยม (Atheism) ซึ่งเชื่อว่านักษัตรคือวัตถุธาตุที่ประกอบกันขึ้น เป็นไปตามธรรมชาติ มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติและมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และความเจริญของมนุษย์ด้วย (Francis Story, 1983, p. 34-35)

อีกกลุ่ม คือ กลุ่มวัตถุนิยม (Materialism) กลุ่มนี้เชื่อนักษัตรเป็นเพียงสสารหรือวัตถุอธิบายด้วยภาษาสมัยใหม่ก็เป็นกลุ่มก้อนก๊าซที่อยู่ภายใต้อุณหภูมิที่สูง แหล่งพลังงานของดาวฤกษ์อยู่ที่ใจกลางดาว เป็นผลมาจากการหลอมรวมของก๊าซไฮโดรเจนแก่นกลางอะตอมไฮโดรเจนหลอมรวมกันเข้าเป็นแก่นกลางอะตอมฮีเลียม (Helium) และการหลอมรวมกันนั้นได้คายพลังงานจำนวนหนึ่งออกมา เรียกว่า “พลังงานเทอร์โมนิวเคลียร์” (Thermonuclear Energy) แล้วแผ่รังสีออกมาทำให้ดาวฤกษ์เป็นดาวที่มีแสงสว่างในตัวเอง (ระวี ภาวิไล, 2543: 130) แนวคิดนี้เป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องนักษัตร จัดเป็นแนวคิดทางด้านดาราศาสตร์ (หรือโหราศาสตร์) และศาสนาที่มีมาอย่างยาวนาน ซึ่งได้แพร่ไปสู่ภูมิภาคต่างๆ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่

- 1) กรีกและตุรกีซึ่งมีความเจริญในหลายด้านมาก่อน โดยเฉพาะเรื่องดวงดาว
- 2) จีน ตามหลักฐานของจีนซึ่งเป็นชาติเก่าแก่โบราณและเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ชาวจีนจึงรู้จักคิดชื่อปักตัวอักษรประกอบชื่อปี ซึ่งได้นำมาใช้ตั้งแต่ต้นพุทธศักราช และมีผู้คิดประดิษฐ์เพิ่มเติม

จนมีสัตว์เป็นชื่อประจำปี มีความเป็นไปได้ที่จีนจะรับแนวคิดเรื่องนักษัตรมาจากอินเดียอีกที

ต่อมา แนวคิดเหล่านี้ได้กระจายตัวอยู่ตามภูมิภาคเอเชียในแถบกลุ่มประเทศอาเซียน โดยแฝงอยู่ในรูปของความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการทำความเข้าใจตามแนวทางของ วิทยาการสมัยใหม่ด้วย

นักษัตรในกลุ่มประเทศอาเซียน

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (Association of Southeast Asian Nations หรือ ASEAN) ประกอบด้วยประเทศ คือ ไทย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา เพื่อความร่วมมือกันในการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศสมาชิก นักษัตรจัดว่าเป็นรากฐานทางภูมิปัญญาของแต่ละประเทศจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงภูมิหลังในเรื่องดังกล่าวนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาที่ยั่งยืน มีรายละเอียดเกี่ยวกับนักษัตรของแต่ละประเทศที่น่าสนใจ ดังนี้

นักษัตรไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น อ้างถึงนักษัตรในฐานะการกำหนดเวลา โดยเริ่มต้นปีนักษัตรใหม่เมื่อถึงวันปีใหม่ไทยหรือวันสงกรานต์ คนไทยใช้สัตว์ช่วยนับปีมานานเพียงใดไม่มีผู้ใดทราบ แต่ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ด้านที่ 3 และด้านที่ 4 มีข้อความในจารึกกล่าวถึงปีมะโรง ปีกุน และปีมะแม และวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วงก็มีกล่าวถึงเช่นกัน นั้นหมายความว่าไทยได้ใช้ปีนักษัตรมาไม่น้อยกว่า 700 ปีทีเดียว คนไทยยังเชื่ออีกด้วยว่าคนเกิดในปีนักษัตรใด จะมีนิสัยใจคอ และพรหมลิขิตตามที่กำหนดไว้ตามปีนักษัตรนั้น ด้วยเหตุนี้ คนไทยสมัยก่อนจึงมักจำปีเกิดเป็นปีนักษัตร

ในภาคต่างๆ ของไทย ภาคอีสานเป็นภาคเดียวของไทยที่ใช้วิธีการนับแบบเดียว คือแบบหนไทย ส่วนภาคเหนือซึ่งมีการสืบวัฒนธรรมร่วมกันยังปรากฏว่าการใช้ปีนักษัตรแบบเขมร ซึ่งเรียกว่าปีเม็งอยู่ ดังปรากฏในศิลาจารึกสมัยราชวงศ์มังราย ซึ่งเหมือนกันกับศิลาจารึกในสมัยสุโขทัย ส่วนในสมัยอยุธยาใช้ปีนักษัตรแบบขอมอย่างเดียว

ส่วนในประวัติศาสตร์ภาคใต้ของไทย แสดงว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้รับแนวคิดเรื่องนักษัตรมาจากจีน แต่ได้ผ่านมาทางเขมรก่อน เนื่องจากในสมัยโบราณศิลปวัฒนธรรมของขอมหรือเขมรโบราณได้เจริญรุ่งเรืองแผ่ปกคลุมแหลมมลายูหรือรัฐนครศรีธรรมราชโบราณ ปรากฏการนำเอาปีนักษัตรมาใช้เป็นตราแผ่นดินของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแห่งรัฐนครศรีธรรมราช ในครั้งที่พระองค์ทรงสถาปนาเมืองบิรวารขึ้น 12 เมือง มีตราหรือสัญลักษณ์ประจำเมือง เรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร” (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ ปสุโต), 2553: ออนไลน์) ปรากฏดังนี้

ภาพที่ 1: สัญลักษณ์เมืองสิบสองนักษัตร

กล่าวได้ว่า การนับปีนักษัตรในไทยนั้นมี 2 แบบ คือ

1. แบบปีหนไทย ภาคอีสานและภาคเหนือนิยมใช้ในสมัยก่อน คือการนับปีนักษัตรว่า ไข่ เป่า ยี่ เหมา สี่ ไล่ ชะง่า มด/เม็ด สัน เรา/เฮ้า เส็ด ไล่/ไก

2. แบบขอม ภาคกลางและภาคใต้นิยมใช้ คือการนับปีนักษัตรว่า ชวด ฉลู ขาลเถาะ มะโรง มะเส็ง มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ กุน

แต่ความนิยมในปัจจุบันนั้น นิยมแบบทางภาคกลาง

นักษัตรลาว

ชาวลาวเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมอันเก่าแก่และงดงามที่เรียกว่า กลุ่มชนวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง เป็นกลุ่มชนที่มีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรม มีความใกล้ชิดกับไทยมากที่สุด การนับนักษัตรจัดเป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่นอีกอย่างของชาวลาวในอดีต ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับภาคเหนือของไทย เพราะเป็นกลุ่มชนที่รับสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกัน โดยเฉพาะอาณาจักรล้านช้างนั้นยึดมั่นปีนักษัตรแบบปีหนไทย

สัญลักษณ์ทางปีนักษัตร ได้แก่ ปีชวด คือ “หนู” ปีฉลูเป็น “งัว” หมายถึง วัว ในภาษาไทย คำว่า “เสือ” ใช้เหมือนกันในปีขาล เช่นเดียวกับ “กระต่าย” ปีเถาะ “งูใหญ่” หรือ “นาค” เป็นสัตว์ประจำปีมะโรง “งู” ปีมะเส็ง ปีมะเมียใช้ “ม้า” หรือม้า ปีมะแมเป็น “แพะ” ซึ่งก็คือแพะ ปีวอกใช้ “ลิง” หรือลิง ปีระกา คือ “ไก่” หมายถึงไก่ ปีจอใช้ “หมา” เหมือนกัน และปีกุนคือ “หมู”

ขณะที่ชาวไทลื้อซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองหลวงน้ำทา หลวงพุดา บ่อแก้ว ไชยะบุรี และหลวงพระบางของลาว บางส่วนเรียกปีนักษัตรต่างออกไป โดยเรียกปีชวดว่า “ไข่” ปีฉลู คือ “เป่า” ปีขาล “ยี่” ส่วนปีเถาะเป็น “เหมา” ปีมะโรงเรียก “สี่” ปีมะเส็งคือ “ไล่” ปีมะเมียเรียกว่า “ชะง่า” ปีมะแม คือ “เม็ด” ปีวอก คือ “สัน” ปีระกาเป็น “เล้า” ปีจอ คือ “เส็ด” และปีกุนเรียกว่า “ไก”

โดยรวมนั้น นักษัตริย์ที่ใช้ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เหมือนกันกับนักษัตริย์ของไทย ลาวเรียกปีนักษัตริย์เหมือนกับไทยต่างจากไทยที่สำเนียงการออกเสียงเท่านั้น (เจ้าฟ้าเพชรราชรัตนวงษา, 2011: 18-19)

นักษัตริย์กัมพูชา (เขมร) เมียนมาร์ (พม่า) และเวียดนาม

กลุ่มประเทศเหล่านี้ เป็นกลุ่มที่อยู่รอบๆ ประเทศไทย มักใช้นักษัตริย์นับรอบเวลาประเทศกัมพูชา (เขมร) เรียกตามปีนักษัตริย์ โดยจะมีชื่อสัตว์ประจำปีนั้นๆ เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งมีมาตั้งแต่อดีต

การนับรอบปีนักษัตริย์ของกัมพูชา ปีนักษัตริย์ลำดับที่ 1 คือ “จุด” ตรงกับปีชวดของไทย และมีสัญลักษณ์เป็น “กอนดล” ซึ่งหมายถึงหนู ปีต่อไปคือ “ซโลว” ตรงกับปีฉลู สัตว์ประจำปีคือ “โก” หรือวัว, “คาล” ตรงกับปีขาล สัญลักษณ์เป็น “คลา” นั่นคือเสื่อ, “เทะฮ์” ตรงกับปีเถาะ มี “ต้วน ซาย” หรือกระต่ายเป็นสัตว์ประจำปี, “โรง” คือปีมะโรง งูใหญ่ หรือ “ปัวะฮ์โหม” ในภาษาเขมร, “มซัญ” ตรงกับปีมะเส็ง สัตว์ประจำปีคือ “ปัวะฮ์โตจ” หมายถึง งูเล็ก, “โมมี” คือปีมะเมีย ม้า หรือ “แซะฮ์”, “โมเม” ตรงกับปีมะแม สัตว์ประจำปีคือ “โปเป”, “โวก์” คือปีวอก ลิง หรือที่เรียกว่า “ชวา”, “โรกา” ตรงกับปีระกา สัญลักษณ์เป็น “เมือน” นั่นคือ ไก่, “จอ” แนนอนว่าตรงกับปีจอ สัตว์ประจำปีเป็น “ชแก” ซึ่งหมายถึงสุนัข และ “กูร” ตรงกับปีกุน มี “จรุก” หรือหมูเป็นสัญลักษณ์

ชาวกัมพูชายังใช้นักษัตริย์ดังกล่าวนี้กระทั่งปัจจุบัน ทางเมียนมาร์ (พม่า) ปรากฏการใช้รูปสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของวัน (Myanmar-Burmese Zodiac Animal Signs, 2016: ออนไลน์) แต่ยังไม่พบแนวคิดเรื่องนักษัตริย์โดยตรง ส่วนเวียดนามรับแนวคิดเรื่องนักษัตริย์มาจากจีน แต่ปีเถาะ (ซึ่งจีนใช้กระต่ายเป็นสัญลักษณ์) เวียดนามใช้แมวเป็นสัญลักษณ์ (วรพล ไม้สน, 2556: 162-163)

นักษัตริย์มาเลเซีย, อินโดนีเซีย, บรูไน, ฟิลิปปินส์, สิงคโปร์

ประเทศเหล่านี้ มีลักษณะที่เป็นหมู่เกาะ การนับเวลาในมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไนใช้ตามคริสต์ศักราช เนื่องจากประเทศมาเลเซียมีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติจึงมีการใช้ปฏิทินฮิจเราะฮ์ (ฮ.ศ.) หรือปฏิทินอิสลาม ซึ่งเป็นระบบปฏิทินจันทรคติที่ประกอบด้วย 12 เดือนทางจันทรคติ ในหนึ่งปีจะมี 354 หรือ 355 วัน ใช้กำหนดวันที่เหมาะสมในการเฉลิมฉลองวันสำคัญและเทศกาลในศาสนาอิสลาม เช่น เดือนเราะมะฎอน แปลว่า ร้อนจัด หมายถึง เดือนที่เก่า เป็นเดือนที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในปฏิทินฮิจเราะฮ์ ชาวมุสลิมจะถือศีลอดในช่วงเช้าจนถึงตะวันตกดิน ภาษามาเลเซียเรียกเดือนนี้ว่า Ramadan รา มา ดัน แปลว่า เดือนที่ 9 ของปีปฏิทินฮิจเราะฮ์ เป็นเดือนแห่งการถือศีลอด

อย่างไรก็ตาม ประเทศมุสลิมหลายประเทศรวมทั้งประเทศมาเลเซีย (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2559: ออนไลน์) ใช้ปฏิทินฮิจเราะห์ ควบคู่ไปกับปฏิทินเกรโกเรียน หน่วยราชการบางแห่งของประเทศมาเลเซีย เช่น Dewan Bahasa dan Pustaka ซึ่งเป็นสภามหาภาษาและหนังสือจะลงวันที่ออกหนังสือราชการควบคู่กันทั้งปฏิทินคริสต์ศักราชและปฏิทินฮิจเราะห์ศักราชเช่น 7 Jun 2004 ควบกับ 18 Rabiulakhir 1425 สำหรับประเทศ ซึ่งไม่ได้ปรากฏเรื่องราวของนักษัตริย์

การนับเวลาในอินโดนีเซียใช้ตามคริสต์ศักราช แต่โดยทั่วไปแล้วคนอินโดนีเซียรู้จักปีนักษัตรเป็นอย่างดี และเรียกปีนักษัตร ว่า shio ซี โย ซึ่งเป็นคำที่รับมาจากคำในภาษาจีน คำนี้เริ่มต้นใช้โดยคนที่มีเชื้อสายจีนซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย จนกระทั่งต่อมากลายเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย Shio ซีโย มีทั้งหมด 12 ปี เหมือนกับที่ใช้ในประเทศไทย ชื่อเรียกแต่ละปีจะใช้คำศัพท์เป็นชื่อเรียกสัตว์ตามสัญลักษณ์ของปีนั้นๆ ดังนี้

Shio Tikus ซี โย ตี กุช หมายถึง ปีชวด คำว่า tikus ตี กุช แปลว่า หนู Shio Kerbau ซี โย เกอร์ เบา หมายถึง ปีฉลูในภาษาไทย แต่คำว่า kerbau เกอร์ เบา ในภาษาอินโดนีเซียแปลว่า ควาย Shio Macan ซี โย มา จัน หมายถึง ปีชลา คำว่า macan มา จัน แปลว่า เสือ Shio Kelinci ซี โย เกอ ลิน จี หมายถึง ปีเถาะ คำว่า kelinci เกอ ลิน จี แปลว่า กระต่าย Shio Naga ซี โย นา กา หมายถึง ปีมะโรง คำว่า naga นา กา แปลว่า มังกร Shio Ular ซี โย อุ ลาร์ หมายถึง ปีมะเส็ง คำว่า ular อุ ลาร์ แปลว่า งู Shio Kuda ซี โย กู ดา หมายถึง ปีมะเมีย คำว่า kuda กู ดา แปลว่า ม้า Shio Kambing ซี โย กัม บิง หมายถึง ปีมะแม คำว่า kambing กัม บิง แปลว่า แพะ Shio Monyet ซี โย โม เญ็ต หมายถึง ปีวอก คำว่า monyet โม เญ็ต แปลว่า ลิง Shio Ayam ซี โย อา ยัม หมายถึง ปีระกา คำว่า ayam อา ยัม แปลว่า ไก่ Shio Anjing ซี โย อัน จิง หมายถึง ปีจอ คำว่า anjing อัน จิงแปลว่า หมา Shio Babi ซี โย บา บี หมายถึง ปีภุมภ์ คำว่า babi บา บี แปลว่า หมู

สำหรับบรูไนและฟิลิปปินส์ยังไม่พบความเกี่ยวพันเรื่องนักษัตรโดยตรง มีการนับปีตามคริสต์ศักราช ส่วนสิงคโปร์ยังมีความเชื่อแบบนักษัตรฝังรากลึกมาจากชาวจีน เพราะชาวสิงคโปร์ส่วนใหญ่นั้นเป็นคนเชื้อสายจีน (ร้อยละ 75) เรื่องนักษัตรยังปรากฏในรูปของศิลปวัฒนธรรม เช่น เทศกาลตรุษจีน (Chinese New Year) ในเดือนกุมภาพันธ์ เป็นต้น

ตารางเปรียบเทียบนักษัตรในกลุ่มประเทศอาเซียน

ไทย	ชวด	ฉลู	ขาล	เถาะ	มะโรง	มะเส็ง	มะเมีย	มะแม	วอก	ระกา	จอ	กุน
ลาว	ไจ้	เป้า	ฮี้	เม้า	สี	ไล่	สะง่า	เม็ด	สัน	เล้า	เส็ด	ไก้
กัมพูชา	จูด	ขไลว	คาล	เทะฮ์	โรง	มชัย	โมมี	โมเม	วอก	โรกา	จอ	กुर
เมียนมาร์	ยังไม่พบความเกี่ยวพันเรื่องนักษัตรโดยตรง											
(จีน)	อู๋	หนิว	อู๋	บู	หลง	เสอ	หม่า	หยาง	โหว	จี	โกว	จู
เวียดนาม	ทั้งสองประเทศนี้											
สิงคโปร์	ใช้นักษัตรแบบจีน											
อินโดนีเซีย	ตีกุช	เกอร์ (ควาย)	มาจัน	เกอลิน จี	นากา	อูลาร์	กูดา	กัมบิง	โมเบ็ต	อาฮัม	อันจิง	บาบี
มาเลเซีย	ทั้งสามประเทศนี้											
บรูไน	ยังไม่พบความเกี่ยวพันเรื่องนักษัตรโดยตรง											
ฟิลิปปินส์												

รูปแบบนักษัตรของกลุ่มประเทศอาเซียน

บริเวณที่ใช้สิบสองนักษัตรนอกจากนอกจากกลุ่มประเทศอาเซียน ยังมีที่อื่นๆ ในย่านเอเชีย เช่น จีน สิบสองพันนา ญี่ปุ่น เกาหลี ทิเบต เวียดนาม ไทยใหญ่ มีการลำดับปีก่อนหลังตรงกัน แต่บางแห่งมีการเรียกชื่อปีหรือใช้สัตว์แตกต่างกันบ้าง เช่น ปีมะโรง ของจีนใช้มังกร ปีเถาะ ของญี่ปุ่นใช้แมว ปีฉลูของเวียดนามใช้ควาย ปีกุนของชาวล้านนาฝ่ายไทยใช้ช้าง ฯลฯ

เรื่องสิบสองนักษัตรนี้ สุจิตต์ วงศ์เทศ อ้างถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเห็นว่ามาจากทางจีน ไม่มีในอินเดีย และอีกท่านหนึ่งที่เห็นตรงกัน คือ ส.พลายน้อย ซึ่งเห็นว่าในอินเดียมีดาวนักษัตร แต่ก็ไม่ตรงกับนักษัตรที่ทางเราใช้กันอยู่ ส่วนทางญี่ปุ่น เวียดนาม ทิเบต ได้รับอิทธิพลจากจีนแผ่เข้าไปเป็นปกติ จึงได้รับแนวคิดป็นนักษัตรนี้ไว้ด้วย (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2559: ออนไลน์) ส่วนไทยและบ้านเมืองอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คงรับมาผ่านกลุ่มชนชายแดนจีนทางตอนใต้ อีกทอดหนึ่ง หรือเมื่อครั้งที่จีนเข้ามาติดต่อกับค้าขาย

ภาพนักษัตรจีน

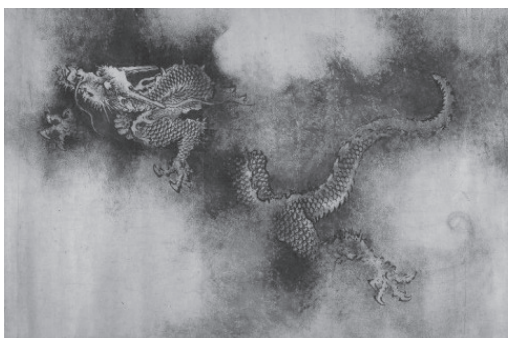
สุจิตต์ วงศ์เทศ. (29 ธันวาคม 2554).

อธิบายว่า วงในเป็นรูปสัตว์ประจำทิศทั้ง 4 คือ มังกร หงส์ เสือ และเต่า วงถัดออกมาคือ ลิบสองนักษัตร และวงนอกเป็นสัตว์ 28 ตัว ลายเส้นบนคันฉ่องโลหะยุคราชวงศ์ถัง ค.ศ. (618-905 (พ.ศ. 1161-1448)

การที่ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลของแต่ละประเทศภูมิภาคอาเซียนรวมไปถึงประเทศเพื่อนบ้าน จะปรากฏรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากนักษัตร 2 รูปแบบหลัก คือ การใช้นักษัตรเพื่อนับเวลา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อของแต่ละประเทศและรูปแบบของการคาดเดาอนาคตหรือความเชื่อทางโหราศาสตร์ ซึ่งมีคำพยากรณ์เกี่ยวกับนักษัตรดังปรากฏในตำราโหราศาสตร์ เช่น พรหมชาติ หรือโหราศาสตร์จีน โดยเฉพาะเรื่องปิง ถือว่าชาวไทย-จีนให้ความสำคัญ ไม่ใช่เฉพาะไทยเท่านั้น กลุ่มประเทศอาเซียนหลายๆ ประเทศมักจะมี ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวนี้ เช่น สิงคโปร์, เวียดนาม ฯลฯ ความเชื่อเหล่านี้ดูจะมีอิทธิพลมากขึ้นทุกวัน อาจเพราะชาวจีนนั้นไปอาศัยอยู่แทบทุกประเทศในโลกและมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ จึงไม่แปลกที่วัฒนธรรมความเชื่อดังกล่าวจะแพร่กระจายไป และเรื่องการทำนายทายทักก็มักจะถูกกับจิตนิสัยของมนุษย์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

แม้ว่านักษัตรแต่ละภูมิภาคจะมีความคล้ายคลึงกัน เพราะวัฒนธรรมไหลบ่าเข้าหากัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียด จะพบว่า ในบรรดา 12 นักษัตร “มะโรง” (หลง ในภาษาจีน, มังกรหรือพญานาค ในความหมายของไทย) เป็นนักษัตรที่ค่อนข้างมีอิทธิพลแทบทุกประเทศในแถบอาเซียน เช่น เมียนมาร์(พม่า) ลาว ไทย กัมพูชา(เขมร) สิงคโปร์ รวมไปถึงจีน ญี่ปุ่น เกาหลี อันเป็นประเทศเพื่อนบ้านของอาเซียนด้วย

ว่ากันว่าในอดีตมังกรอยู่ในฐานะเทพเจ้าผู้เป็นตัวแทนของฟ้าฝน ซึ่งเป็นความอุดมสมบูรณ์ในวัฒนธรรมการเพาะปลูก และถูกใช้เป็นสัญลักษณ์มงคลตามความเชื่อของคนโบราณ เมื่อสังคมได้เข้าสู่สังคมที่มีการแบ่งชนชั้นศักดินาอย่างชัดเจน มังกรในฐานะสัญลักษณ์ของชนชาติก็กลับกลายมาเป็นสัญลักษณ์มงคลของทุกชนชั้น ตั้งแต่กษัตริย์ (เช่น ฮองเต้) จนถึงประชาชนทั่วไปรวมทั้งถูกใช้ผนวกเข้ากับอำนาจของผู้ปกครองเพื่อเสริมบารมีอีกด้วย

ภาพเขียนสีน้ำ รูปมังกร “เจ้าสายฝน” ของ Chen Rong จิตรกรสมัยราชวงศ์ซ่ง และมังกร ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครอง หมายถึง กษัตริย์ (วัฒนธรรมมังกรของชาวจีน, 2014)

เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิ มังกรจึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับตำนานเรื่องนาคในพระพุทธศาสนา เนื่องจากทั้งมังกรและนาคต่างก็เป็นเทพผู้ให้น้ำให้ฝนเหมือนกัน (มังกรให้ฝน-พญานาคให้น้ำ) แนวคิดนี้จึงกระจายไปสู่กลุ่มประเทศอาเซียนซึ่งมีการติดต่อกันมาช้านานก็เป็นได้

อีกเหตุผลหนึ่ง เรื่องราวของมังกร(หรือนาค)มีปรากฏในวัฒนธรรมต่างๆ ในแถบกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งโดยมากจะเห็นว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา มีความเป็นไปได้ที่ความเชื่อเหล่านี้มาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งชี้ให้เห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องนาคในพระพุทธศาสนาอาจเป็นจุดเริ่มของมังกรที่ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นก็เป็นได้

พระพุทธรูปปางนาคปรก (สมัยพระไชยเชษฐาธิราช)

วัดพระธาตุบังพวน จ.หนองคาย

ฉะนั้น เรื่อง “มะโรง” (มังกร, พญานาค) จึงเป็นนักษัตริ์ที่น่าจะรับมาจากพระพุทธศาสนา และมีอิทธิพลต่อกลุ่มประเทศอาเซียนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ถูกใช้ในฐานะความหมายของสิ่งมงคลในวัฒนธรรมของชาวอาเซียน และปรากฏตัวในรูปลักษณะที่แตกต่างออกไปจากเดิมในสื่อต่างๆ ของวัฒนธรรมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ เกมส์ เครื่องใช้ รูปแบบที่อยู่อาศัย และของเล่นต่างๆ อีกด้วย

สรุป

กำเนิดนักษัตริย์ที่มา 2 ทาง คือจากแนวความคิดของกรีกและตุรกี และจากแนวความคิดของนักปราชญ์จีน แต่กลุ่มประเทศอาเซียนส่วนมากได้รับอิทธิพลนักษัตริย์แบบจีนมากกว่าชาติใดในโลก ปัจจุบัน ประเทศที่นิยมใช้สืบทอดนักษัตริย์นั้นมีเฉพาะในกลุ่มเอเชีย กรณียของกลุ่มประเทศอาเซียน โดยมากเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์กันสองส่วนหลัก คือกลุ่มประเทศที่มีอารยธรรมใกล้เคียงกัน ก็มักจะมีเชื้อสายที่คล้ายคลึงกัน และเป็นกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาเดียวกัน ซึ่งจัดได้ 3 กลุ่ม (ศาสนากระแสหลัก) ดังนี้

กลุ่มประเทศที่นับถือพุทธ ไทย ลาว พม่า เวียดนาม กัมพูชา(เขมร) สิงคโปร์ (ได้รับอิทธิพลมาจากจีน)

กลุ่มประเทศที่นับถืออิสลาม ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน (มีบางประเทศคืออินโดนีเซีย ปรากฏความเชื่อเรื่องนักษัตริย์อยู่บ้าง ซึ่งได้รับมาจากชาวจีน)

กลุ่มประเทศที่นับถือคริสต์ ได้แก่ ฟิlippินส์ (ยังไม่ปรากฏความเชื่อเรื่องนักษัตริย์)

กล่าวได้ว่า ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาโดยมากให้ความสำคัญเรื่องนักษัตริย์ซึ่งปรากฏในรูปของการนับเวลาและความเชื่อในเรื่องโชคกลาง นอกจากนี้ วัฒนธรรมประเพณีร่วมกันของภูมิภาค อาจแสดงถึงการเป็นคนเชื้อชาติเดียวกัน และเป็นร่องรอยการติดต่อสัมพันธ์ที่มีมานาน ก่อนการเข้ามาผสมผสานของวัฒนธรรมจากภายนอก ทำให้เกิดความหลากหลายในแต่ละท้องถิ่นตามมานั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2527). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ชีว ชู หลุน. (2548). *ถึงข้าจิ้ง จดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหाराชาวงศ์ถึง*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เจ้าฟ้าเพชรราชรัตนวงษา. (2011). *โหราศาสตร์ลาว ภาคต้น*. แปลจาก *โหราศาสตร์ลาว ภาคต้น โดย มหาสิลา วีระวงส์*. สำนักพิมพ์ดอกเกดและโครงการเพื่อการพัฒนาศาสนา. พระมหายงยุทธ อธิธมโม (พลมัน). (2556). *ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่อง ดาราศาสตร์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา*. ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชา พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด. เทพย์ สาริกบุตร. (2504). *คัมภีร์พรหมชาติ*. พระนคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก 2500*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

ระวี ภาวิไล. (2543). *โลกทัศน์ ชั่วทัศน์ เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

วรพล ไม่น. (2556). *ดาราศาสตร์พื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งพับลิชชิ่ง.

Francis Story. (1983). *God and The Universe in Buddhist Perspective*. Kandy: The Wheel Publication.

Woody Prieb. (2004). *Dharmodynamics*. Bangkok: Vuthiphong Priebjrit.

Website:

ตำนานเรื่องราวของดาว 12 นักษัตร. สืบค้น เมื่อ 2 เมษายน 2558 จาก <https://khunatham.wordpress.com/>.

พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ ปสุโต). (8 มิถุนายน 2553). *ปีนักษัตรกับความเชื่อของคนเมืองนครศรีธรรมราช*. สืบค้นจาก http://prakruwaraviriyakul.blogspot.com/2010/06/blog-post_08.html

วัฒนธรรมมังกรของชาวจีน. สืบค้น เมื่อ 10 มิถุนายน 2014 จาก <https://monsterarchaeologist.wordpress.com/2014/06/10>.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (23 เมษายน 2559). *องค์ความรู้ ภาษา-วัฒนธรรม*. เดลินิวส์. จาก <http://www.dailynews.co.th/article/>

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (29 ธันวาคม 2554). *ปีมะโรงงูใหญ่เริ่มเดือนอ้ายหลังลอยกระทง*. มติชนรายวัน. สืบค้นจาก <http://www.sujitwongthes.com/2011/12/siam29122554/>.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (23 เมษายน 2559). *นับปีแบบเอเชีย 1 รอบ สิบสองนักษัตร*. สืบค้นจาก <http://www.sujitwongthes.com/suvarnabhumi/2011/04/>.

Myanmar-Burmese Zodiac Animal Signs. Retrieved April 23, 2016, from <http://www.whats-your-sign.com/burmese-zodiac-animal-signs.html/>.

